

חימום אוכל בשבת

אע"פ שאין איסור בישול במאכל מבושל, אסרו חכמים להניחו בשבת על גבי האש עצמה, ואפילו אם היה בכניסת שבת על האש ונטלו ממנה בשבת, אסרו להחזירו עליה, מפני שנראה כמבשל¹, ובלשון חכמים - "מחזי כמבשל".

אמנם על גבי אש מכוסה, התירו לחמם מאכל מבושל בשבת בשני אופנים:

האופן הראשון

להניח מאכל מבושל במקום שאין הדרך לבשל בו (ב"י ושו"ע סי' רנג סעיף ה).

בימינו דרכי הבישול שונים לחלוטין מזמן חז"ל, ונציין את כל דרכי הבישול המצויים כיום, ונבאר באיזה מהם נראה כמבשל ואסור, ובאיזה לא נראה כמבשל ומותר:

תנור: תנורים המצויים כיום, אין עורר בדבר שדרך כל העולם לבשל ולאפות בהם, ולכך אסור בכל אופן להכניס לתוכם בשבת מאכל אף מבושל כל צרכו בכדי לחממו, גם כאשר מופעלים על מצב שבת, לפי שנראה כמבשל (פשוט, ששי"כ א יט, ילקו"י החדש רנג ט).

כיריים: בין כיריים חשמליות ובין כיריים של גז, דרך כל העולם לבשל עליהם, ולכך אסור לחמם עליהם שום דבר בשבת וכנ"ל, וגם כאשר מונחים עליהם סירים כבר מיום שישי, אסור להוסיף לסיר סוכר או מלח בעודו על האש שנראה בכך כמבשל (שעה"צ שיח צה).

פלטה: דעת פוסקי אשכנז שיש להחמיר ולא להניח מאכל על גבי פלטה בשבת עצמה לחימום, שנראה כמבשל כיון שיש בכוח הפלטה לבשל (הגרש"ז אויערבך, ששי"כ א הערה פג).

אולם יש מפוסקי ספרד שהתירו, כיון שאין דרך לבשל על פלטה ועיקר יעודה היא לחימום, מותר לחמם עליה בשבת ואין נראה כמבשל, ואפי' להשים בתוך סיר שעל הפלטה דבר מאכל מבושל כל צרכו מותר, ואינו נראה כמבשל (חזו"ע שבת א עמי עח, ד עמי שמד שמת, וכמדויק מלשון המשנ"ב רנג נה, שיח צב). ויש מפוסקי ספרד שאסרו גם בפלטה במקום שיש תחתיו גוף חימום, ואף במקום שאין תחתיו גוף חימום כתבו שטוב להחמיר (אול"צ ב ל יג).

אופני חימום המותרים

ישנם מספר דברים המוזכרים בש"ס ובפוסקים שמותר לחמם על גבם בשבת לפי שאין דרך לבשל במקור חומם, וכדלהלן:

מקורות והוספות

¹ סי' רנג סעיף ב. והטעם מבואר במ"ב ס"ק נה בשם הר"ן והרשב"א דכיון שמעמידו במקום שדרך לבשל שם תמיד נראה כמבשל לכתחילה בשבת.

- חימום בסמוך לאש אף במקום שיכול להגיע לחום שהיד סולדת בו.
- נתינת מאכל לתוך כלי ראשון שהוסר מהאש.
- חימום מאכל על גבי סיר אוכל מלא המונח על גבי האש. חימום מאכל על גבי רדיאטור או על גבי מיחם מים חשמלי (שו"ע שיח ד ח טו ומשנ"ב ס, רנג ה ומשנ"ב פה. אג"מ ד עד לד, חזו"ע שבת ד עמ' שמד).

כמו"כ גם לדעת האוסרים חימום על גבי פלטה או 'בלעך', כאשר מניח על גבם תבנית ריקה או סיר הפוך, מותר להניח על גבם מאכל חממו, שבכך כבר אינו נראה כמבשל שאין דרך לבשל בצורה שכזו (הגרש"ז אויערבך שש"כ א הערה קכו, עיי"ש שאינו דומה לשו"ע רנג ג ובביה"ל ד"ה ויזהר, וכן מוכח במשנ"ב רנג פא).

האופן השני

להחזיר מאכל מבושל שכבר היה מונח על גבי אש מכוסה², אפילו אם **הדרך לבשל שם**³.

מאכל שהיה מונח כבר מיום שישי על גבי מקור החום, וכעת בשבת עצמה לאחר שנטלו משם רוצה להחזירו, - מותר, כיון שאסרו **נתינה חדשה** שבזה נראה כמבשל, אך **החזרת המאכל** מותרת, לפי שאינה נידונה כפעולה ונתינה חדשה, אלא כהמשך לשהייה הראשונה שנתנה ביום שישי בהיתר.

אולם דרושים כמה תנאים בכדי להתיר להחזיר בשבת, וכדלהלן:

ראשית יש להבהיר, שכמובן אין שום היתר להחזיר תבשיל שלא התבשל כל צרכו, או תבשיל לח שהצטנן באופן שיש בו חשש בישול וכנ"ל בדיני בישול, שבחזרתו נמצא שמבשל באיסור, וכל היתר חזרה נאמר רק על 'חימום' ולא על 'בישול' (שו"ע רנג ב ומשנ"ב נד).

כמו"כ אין היתר להחזיר בשום אופן על גבי האש עצמה, כגון על גבי להבת הכיריים או כיריים חשמליות, שבזה תמיד נראה כמבשל ואסור, אלא דווקא אם האש מכוסה. (שו"ע רנג ב, משנ"ב לה לו נב, שעה"צ לו נד, ביה"ל ס"ה ד"ה להחם).

- דעת השו"ע וכן מנהג בני ספרד די בתנאי אחד בלבד בכדי להתיר את החזרת התבשיל בשבת, והוא שלא סולק המאכל לגמרי מן האש, היינו **שלא הניחו על גבי קרקע**. אך אם הניחו על גבי קרקע/רצפה, אסור להחזירו, שבכך בטלה השהיה הראשונה ונמצא כנותן מחדש בשבת, וכן אם הניחו בכיור או במקרר, נחשב כסילוק גמור.
- דעת הרמ"א, מותר להחזיר את המאכל רק בהתקיים ב' תנאים, האחד שבשעה שהסיר את המאכל מהאש **דעתו הייתה להחזיר אותו**, והשני **שלא הניח** את הסיר מידי. אכן בשעת הצורך גם בני אשכנז יכולים להקל עכ"פ בהתקיים תנאי אחד בלבד, כגון כשלא הניח את הסיר מידו אף אם לא

מקורות והוספות

² ויכול להחזירה **למקום חם יותר** (מ"ב ס"ק סב כה"ח ס"ק מו). וכן מותר להעביר תבשיל בעודו על גבי הפלטה למקום חם יותר (ארחו"ש פ"ב סעיף סט בשם האג"מ והגרש"א והגרש"ו).

³ מ"ב ס"י רנג ס"ק נה.

היה בדעתו להחזירו, וכן בהניחו על גבי כסא או שלחן אך היה בדעתו בעת סילוקו מהאש להחזירו. אמנם כשהניחו על גבי קרקע/רצפה, בין לבני ספרד ובין לבני אשכנז אסור להחזירו, גם אם בשעה שסילקו מן האש היה בדעתו להחזירו (שו"ע רנ"ג ב, משנ"ב נה נ, שעה"צ נ, ביה"ל ד"ה ולא).

פתיחה לדיני הטמנה

נצטוינו בדברי הנביאים (ישעיה נח, יג) לכבד ולענג את השבת, ומטעם זה כתבו הפוסקים שישנה מצוה להטמין (לכסות, לעטוף) מאכלים לצורך שבת לשמרים חמים, בכדי שיאכל מאכל חם בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. והפליגו בשכר מצוה זו, והזהירו שכל מי שלא מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חוששים שמא הוא אפיקורס (רמ"א רנ"ח ח, ומשנ"ב מט).

אולם ישנם ב' אופנים בהם אסרו חז"ל את הטמנת המאכלים לצורך השבת, מחשש שלא יגיע האדם לידי איסורי שבת, וכדלהלן:

א. איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל (חום): אסרו חכמים לכסות מאכלים בחומרים שטבעם להוסיף חום, אף כאשר מטמין קודם שבת, שחששו חכמים שמא יטמין האדם בגחלים, ויבוא לחתות בהן בשבת בכדי לחמם את המאכל, ויעבור בכך על איסור מבעיר. איסור זה הוא בכל דברים שמוסיפים מטבעם חום אף אם לא שייך בהם חיתוי, וכדוגמת חול, פסולת זיתים ועוד, מחשש שאנשים יתירו לעצמם להטמין גם בגחלים.

ב. איסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל (חום): עוד אסרו חז"ל לכסות ולעטוף מאכלים בחומרים שאינם מוסיפים חום אלא רק שומרים על החום הקיים. איסור זה קל יותר מאשר בדבר המוסיף הבל, ולא נאסר אלא כשמטמין בשבת עצמה, אבל ביום שישי מותר להטמין בו לצורך שבת. טעם איסור זה הוא מחשש שמא כשיבוא להטמין את המאכל ימצא שהוא קר, ומתוך שהוא מעוניין בתבשיל חם, עלול להיכשל ולהרתיח את התבשיל (שבת לד, שו"ע רנ"א א, משנ"ב א ה).

ארבעת האופנים שמותר להטמין

בארבעה אופנים התירו חכמים להטמין, מפני שאינם כדרך הטמנה:

עיטוף, נגיעת הכיסוי בסיר או במאכל: איסור הטמנה הוא רק כאשר הכיסוי נוגע במאכל או בסיר אותו מכסה, אך אם אינו נוגע לא במאכל ולא בסיר אינו בכלל הטמנה ומותר, לכך מותר להכניס אפי' בשבת את הסיר לתוך ארון חימום אף אם יניח על ארון החימום בגדים, לפי שאין הבגדים ולא דפנות ארון החימום נוגעות בסיר (שו"ע רנ"ח ח, משנ"ב מב מו, שעה"צ מג).

מטרה לשמירת חום: איסור הטמנה הוא רק כאשר כוונתו בהטמנה היא לשמור או להוסיף חום, אך כאשר מכסה את הסיר או את המאכל בשביל מטרה אחרת, כגון בכדי לשמרו מנזק חיצוני כגון שלא יאכלוהו

עכברים או שלא התייבש, אין על כך שם הטמנה ומותר אפי' בדברים המוסיפים הבל, ומטעם זה אין בנתינת מכסה הסיר איסור הטמנה, לפי שמטרת הכיסוי אינה לשם חימום (שו"ע רנו ב משני"ב יד, הגרש"ז אויערבך מאור השבת א מכתב יא ז).

דוגמה: מותר להניח על סיר שעל גבי הפלטה קוגל עטוף בנייר כסף, אם כוונתו בעטיפה היא בכדי שלא יתפורר הקוגל, או בכדי שלא התייבש. אך אם כוונתו היא כדי שיתחמם יותר אסור (הגרש"ז אויערבך שש"כ א הערה רנד). אולם בכיסוי המיוחד לכך, כגון לכסות את הסיר במכסה שלו, מותר גם אם כוונתו כדי לשמור או להוסיף חום, ולכך מותר להניח בשבת על סיר שעל גבי הפלטה מאכלים בתוך תבנית אלומיניום ולכסותה עם המכסה המיוחד לה העשוי מקרטון, גם אם כוונתו בכיסוי לשם שמירת חום (אג"מ א צה).

הטמנה בתוך אוכל: אין איסור הטמנה בהכנסת אוכל באופן ישיר ללא חוצץ לתוך אוכל אחר, אף אם כוונתו לחמם את האוכל המוטמן, כגון לשרות נתח בשר קר שמבושל כל צרכו בתוך מרק חם, או להכניס קוגל לתוך סיר החמין, לפי שאינו דרך הטמנה ודומה לנתינת כמה מיני מאכלים לקדירה, שכשם שמותר להכין צ'ולנט המורכב מתפוי"א בשר גריסים וכיו"ב ולא נחשב כמטמין התפוי"א בתוך הגריסים, כך גם בזה (שו"ע שיח ד יב, ומשני"ב לג, ובמשני"ב שכו יג ושעה"צ ו).

הטמנה חלקית (הטמנה במקצת): לדעת הרמ"א איסור הטמנה הוא רק בהטמנה מלאה שמכסה ועוטף את כל המאכל או את כל הסיר, אך אם חלקו נשאר מגולה אינו בכלל הטמנה ומותר אפי' בשבת, ובלבד שהחלק המגולה יהיה ברוב היקף הסיר ובאופן שניכר לכל אדם, ולא רק במקום אחד בשיעור מועט.

לדעת השו"ע, יש לחלק, בדבר שאינו מוסיף הבל, אין דינו כהטמנה כלל. ובדבר המוסיף הבל, גם הטמנה חלקית אסורה, לכך אסור לכסות אפי' מקצת מהמאכל או מהסיר. אולם (רנ"ג א, רנ"ו ח.) (הגרש"ז אויערבך שש"כ א הערה רלג. (אול"צ ב יז יב, הגר"ע יוסף מעשה השבת ב הערה קד).

כיסוי הסירים שעל הפלטה

גם בזמנינו, ישנם אופנים בהם ההטמנה בבדים וכיו"ב מוסיפה חום, וכגון שמונח תחת המאכל או הסיר דבר שמעלה את החום כלפי מעלה, שעל ידו הכיסוי שמעל המאכל מוסיף חום, וכמנהג המצוי כיום לכסות במגבת סיר שמונח ע"ג פלטה או ה'בלעך', שאף שאין המגבת מוסיפה חום מצד עצמה, מכל מקום על ידי חום הפלטה מוסיפה חום, ודנו הפוסקים אם נידון כדבר המוסיף הבל שאסור אפי' בערב שבת, וכדלהלן:

מנהג בני אשכנז: כדעת השו"ע שנדון כדבר המוסיף הבל ואסור להטמין באופן זה גם קודם שבת, ועל פי זה נהגו לאסור לכסות את סיר הצ'ולנט המונח על גבי הפלטה או ה'בלעך' ביום שישי (רנ"ו ח. חזו"א ל לו, הגרש"ז אויערבך שש"כ א הערה רכט).

מנהג בני ספרד להקל בדבר ולחשבו כדבר שאינו מוסיף הבל שמותר להטמין **קודם השבת**, וזאת על פי מנהג קדום לשולחן ערוך שסמכו על שיטות הראשונים שהתירו זאת (יביע אומר ו' לג, חזו"ע שבת א עמ' ס, אול"צ ב יז יו), ואף המקל לכסות, טוב שלא יכסה לגמרי אלא במקצת (אול"צ שם).

(ולגבי לכסות את הפלטה בשבת עצמה, לבני אשכנז יהיה מותר הטמנה חלקית, אך לבני ספרד באול"צ שם מבואר שלבני ספרד אסור בזה אפ"י הטמנה חלקית, וכ"כ בילקו"י רנז ד כשהכיסוי יורד לדפנות הקדירה. אמנם אם אינו יורד כלל לדפנות ומונח רק על כיסוי הסיר דעת הגר"ע יוסף שמותר אף בשבת עצמה - מעשה השבת ב סג, וראה עוד ילקו"י רנז).